

ОУН міжвоєнного періоду / О. Стасюк // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. праць. – Вип.7. – Львів, 2000. – С. 377–386. 13. Преса боротьби й ідеї (західноукраїнська публіцистика першої половини ХХ ст.): Зб текстів / Укл. і авт. вст. ст. та комент. С. Кость. – Львів, 1994. – 526 с. 14. Самостійна Думка: Літературно-науковий і суспільно-політичний місячник. – Чернівці, 1931–1937 (ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. – ПУ Ж17110. – 1931–1937). 15. Самостійність. – Тижневик. – Чернівці, 1931–1936 (ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. – Г4196. – 1931–1936). 16. Молода Буковина: Тижневик. – Чернівці, 1934 (ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. – Г4120. – 1934). 17. Квітковський-Квітка Д.Є. Коновалець і Буковина / Д.Є. Квітковський-Квітка // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 561–576. 18. Пробоєм: Часопис Підкарпатської молоді: Місячник. – Прага, 1933–1939 (ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. – III Ж14974. – 1939). 19. Говерля: Місячник культури. – Хуст, 1939 (ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. – II Ж8388). 20. Українське слово: Тижневик. – Париж, 1933–1939 (ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. – ИП23418. – 1933; Г4317. – 1934–1937). 21. Протокол наради членів Проводу Українських Націоналістів та ОУН в Женеві 14–15 квітня 1930 р. // Документи і матеріали з історії організації Українських Націоналістів. Т.1: 1927–1930. – К., 2005. – С. 289–297. 22. Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929–1939: Geneza, struktura, program, ideologia / R. Wysocki. – Lublin, 2003. – 433 s.

УДК 947.04:321.02 “1869-1938”

А.Я. Байло

Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

СПІВПРАЦЯ ГЕНЕРАЛА МИРОНА ТАРНАВСЬКОГО З ВЕТЕРАНСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ УГА у 1921–1938 рр.

© Байло А.Я., 2010

Досліджується діяльність генерала Мирона Тарнавського у міжвоєнні роки (1921–1938), співпраця з ветеранськими, громадсько-політичними об'єднаннями і науковими установами Східної Галичини.

The research is on the activity of General Myron Tarnavskyy at the time in between the two world wars (1921–1938). Cooperation with veterans, public and political organizations, and scientific institution of Eastern Galicia.

Повоєнний період життя М. Тарнавського у Золочеві виявився надзвичайно важким у зв'язку з постійними матеріальними нестатками. Йому довелося шукати якийсь вихід із ситуації. На допомогу прийшов Крайовий Союз Кредитовий (з 1924 р. – Центробанк), заснований і очолюваний К. Левицьким, відомим діячем Української національно-демократичної партії, першим головою уряду ЗУНР 1918 р., який добре знав генерала і високо цінував його заслуги перед батьківщиною. Відтак, під час розпарцелювання землі польського дідича Ковнацького, Кредитовий Союз викупив і виділив М. Тарнавському частину маєтку – шість моргів землі із мальовничими парком і ставком у с. Черниця сусіднього Бродівського повіту, куди він переселився [1].

Щоправда, дружина з дітьми-школярами залишалася у Золочеві. Літні канікули діти проводили в Черницях, де сини генерала Омелян і Зиновій – активні члени “Пласту” – інколи влаштували в парку пластовий табір для друзів-гімназистів. Ремонтувати зруйнований війною масток та його облаштовувати допомагав колишній стрілець Микола, добровільний ординарець генерала.

На першому етапі перебування в Черниці, коли слід було відійти від воєнних переживань, відпочити й зміцнити здоров'я після ув'язнення у польському таборі полонених в Тухолі, генерал Тарнавський на деякий час відійшов від громадсько-політичного життя. Водночас пильно стежив за перебігом подій і діяльністю екзильного уряду Є. Петрушевича у Відні щодо відновлення незалежності ЗУНР (Галицької республіки) на міжнародних форумах, болісно переживав за її долю, коли сумнозвісним рішенням Ради амбасадорів у 1923 р. в Парижі було винесено остаточний вердикт щодо узаконення Польщею анексії Галичини. Він обурено реагував на підступні рішення Антанти і був солідарним з масовими протестаційними народними виступами у Львові, інших містах і селах Галичини та резолюціями зборів українських партій і громадських організацій, про які повідомляла преса, зокрема газета “Діло” [2].

На початку 1920-х років, коли із зарубіжжя – таборів інтернованих галицьких частин у Чехословаччині, польських таборів для військовополонених, а також із радянської України після розформування галицьких частин у складі Червоної армії на батьківщину повернулися тисячі колишніх вояків, постало питання про створення ветеранського об'єднання. Польська окупаційна влада була проти подібного згуртування своїх недавніх ворогів у війні 1918–1919 рр. Лише 1925 р., в результаті довгої і наполегливої діяльності колишніх учасників національно-визвольних змагань, у Львові вдалося заснувати товариство “Молода Громада”, яке об'єднало ветеранів УГА, а також Армії УНР, які перебували в Галичині та на Волині. Внаслідок опору з боку польської влади його діяльність спочатку була доволі обмеженою. Товариство організувало реферати і дискусії на теми національно-визвольних змагань, відзначення пам'ятних дат історії: Першолистопадового 1918 р. повстання в Галичині та 22 січня як дня Соборності України – ухвалення 1919 р. Акту злуки ЗУНР і УНР. Велику увагу товариство приділяло походам до могил полеглих вояків, які проводилися щорічно 15 червня на Зелені Свята й в такий спосіб влада заборонити релігійні поминальні заходи не могла. Генерал Тарнавський обов'язково приїздив до Львова й брав активну участь у зелено-святочних походах, радо зустрічався з фронтовими побратимами, особливо з активними комбатантами Д. Палієвом, С. Шухевичем, А. Бізанцом, Л. Макарушкою, Р. Купчинським та ін. [3].

При товаристві “Молода Громада” невдовзі утворилися спеціальні відділи, зокрема Фонд Ветеранів, який надавав матеріальну допомогу колишнім воякам і дбав про призначення їм державних пенсій тощо. Саме за його допомогою генералу 1925 р. нарешті вдалося домогтися виплати пенсії, щоправда як підполковнику австрійської армії. Колегія пропам'ятної воєнної відзнаки УГА організувала виготовлення і вручення її ветеранам. Історико-музейна секція “Молодої Громади” співпрацювала з Науковим товариством імені Шевченка й допомагала створити Музей військово-історичних пам'яток (директор І. Карпинець). Генерал М. Тарнавський тісно співпрацював з головою ветеранського товариства, колишнім командиром кінної бригади УГА отаманом Ю. Шепаровичем [4].

Глибоко усвідомлюючи важливість формування та збереження героїчних традицій українського народу шляхом вшанування пам'яті полеглих стрільців і старшин у боротьбі за незалежність України, генерал Тарнавський надавав значної уваги розгортанню пам'яткоохоронної діяльності, громадсько-патріотичного руху з охорони воєнних могил. 1921 р. визначний історик Іван Крип'якевич та колишній сотник УГА Богдан Гнатевич, зусиллями яких створено фундаментальну “Історію українського війська”, утворили у Львові Крайовий комітет з охорони воєнних могил. Власне, діяльність його була спочатку в межах офіційного дозволу польської влади – виявлення і впорядкування могил вояків УСС і УГА в роки воєн 1914–1920 рр. [5].

Невдовзі поминальні заходи набрали політичного характеру: започатковано багатолюдні “зеленосвяточні” маніфестаційні походи до масових поховань учасників національно-визвольних змагань, зокрема, до Яновського, Личаківського і Знесінського цвинтарів у Львові, на гору Маківку, Лисоню, Ключ та інші пам'ятні місця. У перших заходах Крайового комітету – створення пантеону полеглих галицьких вояків на Янівському цвинтарі та багатолюдних маніфестаціях на Зелені Свята – брав участь генерал Тарнавський, що надавало їм суспільної ваги й залучало засоби масової інформації до широкого їх висвітлення [6].

Заходи Комітету обурювали органи польської влади у Львові й тому вже у 1922 р. він був розігнаний. Але традиційні походи людей до стрілецьких поховань у Львові, Золочеві, Бережанах, Рогатині продовжувалися, а ветеранські організації боролися за відновлення, за прикладом європейських країн подібного центру. Нарешті у 1927 р. вдалося домогтися від влади дозволу на створення Товариства охорони воєнних могил європейського зразка (німецьке товариство охоплювало 12 млн. членів і опікувалося своїми могилами по усій Європі). Його очолили В. Янів, Л. Лепкий, П. Кривуцький, Я. Гузар. Невдовзі воно мало 32 філії, більше як 3000 членів, які залучали до історико-меморіальної діяльності студентські, лугові, пластові та інші українські товариства і організації. Завдання Товариства обмежувалися владою й охоплювали насамперед реєстрацію і упорядкування військових поховань. В результаті цієї роботи вже у 1928 р. було обліковано 3612 поховань галицьких вояків доби Першої світової і українсько-польської воєн. Повсюди збиралися кошти і будувалися пам'ятники чи навіть меморіали (Золочів, Перемишль) як на горі Маківці [7].

Проте, особливо з активізацією діяльності на західноукраїнських землях праворадикальних сил, ці процеси набрали широкого політичного забарвлення. “ОУН зініціювала масове демонстративне відзначування на стрілецьких могилах, – зауважив літописець ОУН Петро Мірчук, – річниць славних боїв та такі самі масові демонстративні панахиди на могилах бойовиків УВО, а пізніше й ОУН, як прилюдне маніфестування симпатій усього українського народу до збройної боротьби проти окупанта за українську державу. Політичний характер культу могил національних героїв зрозуміла окупаційна влада” [8]. Однак цій роботі, в якій брав участь генерал М. Тарнавський та інші ветерани УСС-УГА, польська влада чинила перепони, а законом від 1933 р. поліція взагалі почала розганяти маніфестації на Зелені Свята до стрілецьких могил, а їх організаторів арештовувати. Щоправда, у Львові розганяти багатотисячні маніфестації та ще й за участю ієрархів Греко-Католицької Церкви поліція не наважувалася. У деяких місцях місцева польська влада нищила насипні могили-кургани та пам'ятники. Все це надзвичайно турбувало генерала й викликало глибокі незадоволення, які він висловлював на зустрічах з ветеранами. До речі, колишній парох с. Черниці о. Степан Клепарчук згадував, яке обурення у Тарнавського викликала так звана “пацифікація” в селі 1930 р. Тоді польська поліція і 22-й полк Креховецьких уланів, який дислокувався у Бродах, здійснили два наїзди в Черницю, знущалися над священником та головою товариства “Просвіти” С. Луміковським, знищили кооператив і читальню “Просвіти” та ввели комендантську годину [9]. Загалом пацифікація прокотилася десятками західноукраїнських сіл.

Як особисту важку втрату зустрів у ті дні М. Тарнавський звістку про загибель від рук польської поліції колишнього командира бригади Галицької армії, Крайового Провідника УВО-ОУН сотника Юліана Головінського. 20 вересня 1930 р. його арештували у Львові й 30 вересня відвезли до Бібрки на місце акції бойовиків УВО-ОУН, де підступно вбили в районі залізничної станції Глібовичі (там і поховали) [10]. До речі, архів сотника нині зберігає його родина у Львові.

Незважаючи на вороже ставлення польської влади до заходів українського суспільства щодо відзначення визначних дат з історії визвольних змагань, генерал Тарнавський вважав за обов'язок двічі на рік (1 листопада і на Зелені Свята) брати участь у масових заходах у Львові. Зустрічався з ветеранами війни, підтримував їх морально, співав патріотичні пісні. Роман Купчинський згадував, що завжди генерал “на Зелені Свята був присутній на поминальнім богослуженні за поляглих, а потім йшов у перших рядах на Янівський і Личаківський цвинтар. Першого Листопада вислухав урочисту Службу Божу. Храм Святого Юра виповнявся народом по береги, не тільки з огляду на велике свято. Люди хотіли бодай здалека побачити постать Начального Вождя, що проходив повз бувших старшин і пластунів до почесного крісла перед головним престолом, чи стояв навколішках у час панахиди перед символічною могилою полеглих вояків УГА. Або на львівських кладовищах під час зеленосвяточних обходів. Серед моря людських голів виднів мов острів окремих мужів – колишніх вояків Української Армії, а серед них, мов прапор на тому острові, сивоусий, стрункий Генерал. Незабутні ці вражіння для кожного, хто мав щастя це бачити” [11].

Слід відзначити також взаємини генерала з митрополитом Греко-Католицької Церкви Андреем Шептицьким. Він з великою повагою ставився до митрополита, визначного релігійного діяча, подвижника, мецената і будівничого могутньої національної церкви, яка напередодні Другої світової війни нараховувала 4400 храмів і каплиць: Богословську академію, 5 духовних семінарій і 127 монастирів. Крім того мала своє видавництво і 9 друкованих періодичних видань. Їх перша зустріч і спілкування відбулися 28 жовтні 1917 р., коли митрополит приїхав до Вишколу УСС у Розвадові, щоб освятити прапор українського Легіону. На урочистій церемонії січові стрільці продемонстрували митрополитові високий військовий вишкіл. Командант Вишколу М. Тарнавський у бесіді з митрополитом запевнив, що його стрільці і старшини готові до подальшої збройної боротьби за українську справу [12].

Генерал зустрічався і спілкувався з митрополитом на Зелені Свята і панахидах по вояках Легіону УСС та Галицької армії, полеглих у боротьбі за волю України. Про їхні теплі взаємини свідчить запрошення генерала Тарнавського у ході його візиту до резиденції митрополита у соборі Святого Юра у 1937 р. відпочити в Карпатах, у митрополичих палатах спільно з Андреем Шептицьким та його братом ігуменом Студитського уставу Климентієм. “Там пробув Генерал цілий липень і половину серпня серед чудової природи, в вигоді і пошані, – писав Р. Купчинський. – Манили його верхи до околичних гір, манив сизий простір далекого овиду, хотів дихнути повними грудьми і пустити зір у далечінь. Тому радо прилічувався до молодших і йшов у верхи на прогульку. (У той час в Підлютому діяв влаштований митрополитом великий і затишний табір галицького юнацтва-пластунів – авт.). Вже в останніх днях побуту ходив з товариством на гору Яйце та страшенно потім радів, що поборов трудну дорогу швидко й без всякої напруги” [13].

Окрему сторінку повоєнного життя генерала М. Тарнавського стало співробітництво з Науковим товариством імені Шевченка у Львові. Це було найстаріше в Україні, засноване ще 1873 р. провідне українське товариство, діяльність якого здійснювалася за зразком західноєвропейських наукових установ. Від 1894 р. спершу історико-філософську секцію, а у 1897–1913 рр. все товариство очолював Михайло Грушевський. У міжвоєнні роки НТШ розгорнуло широкомасштабну роботу, підтримувало зв'язок з ВУАН в Києві. Його очолювали вчені світового рівня В. Щурат, К. Студинський, В. Левицький та І. Раковський. Генерал Тарнавський та чималий гурт колишніх старшин УГА, членів ветеранського товариства “Молода Громада”, зокрема його Історично-музейної секції, зробили вагомий внесок у створення при НТШ Музею воєнно-історичних пам'яток. З ними тісно співпрацював Видавничий кооператив “Червона Калина”, заснований 1921 р. у Львові вояками УСС і УГА з метою збирати і налагодити видання матеріалів, спогадів, документів з історії національно-визвольних змагань. Його очолювали відомі старшини С. Шухевич, М. Матчак, Л. Лепкий, О. Навроцький та ін. З видавництвом тісно співпрацювали військові і політичні діячі ЗУНР К. Левицький, В. Курманович, О. Думін, Р. Купчинський, О. Кузьма та інші автори. Саме в ньому вийшли перші матеріали про діяльність генерала М. Тарнавського [14].

1925 р. кооператив “Червона Калина” передав львівському музею НТШ велику колекцію документів, фотографій, інших військових пам'яток з історії визвольних змагань 1914–1921 рр., які започаткували створення музею. Крім того, НТШ отримувало матеріали із Празького Музею визвольної боротьби України та інших закордонних музеїв. Але основним джерелом був збір експонатів воєнно-історичного характеру серед колишніх старшин і стрільців Легіону УСС і УГА, Дієвої армії, які поповнювали його цінними матеріалами і експонатами. 1935 р. було організовано виставку пам'яток УСС, а 1936 р. у святковий день – 1 листопада – урочисте відкриття Музею воєнно-історичних пам'яток – першу на українських землях подібну інституцію. Його директор, колишній старшина 8-ї Самбірської бригади УГА і військовий історик Іван Карпинець на урочисту подію запросив як почесного гостя генерала Мирона Тарнавського. Багатолюдні збори радісно і з великою пошаною зустрічали генерала, якому дали вступне слово [15].

Власне Музей історично-воєнних пам'яток, як його тоді називали, утворився як відділ при Музеї НТШ. У зверненні до галицького суспільства його ініціатори наголошували: “Відділ постав з ініціативи Товариства “Молода Громада” у Львові, при його матеріальній допомозі і працею членів

Історично-Музейної Секції Товариства... Рада Товариства “Молода Громада” та її Історично-Музейна Секція звертається до всього Українського Громадянства, а в першу чергу до бувших товаришів по зброї з проханням: присилайте всі пам’ятки, що є у Вас, по Українських Січових Стрільцях, Галицької Армії, Армії УНР та й взагалі всі пам’ятки, зв’язані з останньою визвольною боротьбою і українською державністю”. Звернення підписали керівники “Молодої Громади” Ю. Шепарович і М. Бонковський та Історично-Музейної Секції НТШ Д. Лукіянович та І. Карпинець. Зауважимо, що М. Тарнавський вважав себе виключно військовим діячем, свідомо не виявляв бажання брати участь у політичному житті, тісно співпрацювати з українськими політичними партіями, хоча серед політичних діячів того часу було чимало близьких йому людей, фронтових побратимів, зокрема: О. Назарук, Д. Паліїв, М. Матчак, В. Старосольський й особливо в Українському Національно-Демократичному Об’єднанні (УНДО) – С. Баран, М. Галушинський, М. Волошин, О. Луцький, Л. Макарушка та ін. Вони й ініціювали пропозицію від керівництва партії – висунути кандидатуру М. Тарнавського на виборах 1928 р. як сенатора до Варшавського сейму. Але він відкинув пропозицію. Подейкують, навіть заявив, що не промінє шаблю на сенаторське крісло [16].

Отже, через свої можливості, генерал Тарнавський підтримував зв’язок з ветеранськими об’єднаннями УСС-УГА, брав участь у їхніх національно-патріотичних заходах, які сприяли увічненню пам’яті героїв національно-визвольних змагань, що виховувало молоде покоління у дусі патріотизму, готовності до боротьби за незалежність України.

1. Литвин М., Науменко К. Генерал-четар Мирон Тарнавський // Українська газета. – 2004. – 15 січня; Науменко К. Генерал-четар Мирон Тарнавський // Армія України. – 1993. – 24 серпня; Паліїв Д. УСС на розпутті // За волю України. – С. 190 – 192; Онищук Я. Генерал Мирон Тарнавський (Штрихи до історичної біографії) // Броди і Брідщина. – Торонто: НТШ. – 1988. – С. 492 – 502. 2. Діло. – Львів. – 1923. 1, 5 квітня; 31 травня. 3. Онищук Я. Вказ. праця. – 460 с. 4. Якимович Б. Генерал Мирон Тарнавський – життя і чин. – Львів. – 1994. – 27 с.; Шанковський Л. Генерал Мирон Тарнавський і договір УГА з Добрармією генерала Денікіна // Процес генерала Мирона Тарнавського в 1919 р. – Вінніпег. – 1974. – С. 3 – 23; Похорони начального вождя УГА генерала Мирона Тарнавського. – Львів. – 1938. – 32 с. 5. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.). – 4-те вид. – Львів: Світ. – 1992 – 702 с.; Паліїв Д. Пам’яті вождя УГА. – Львів. – 1938. – 70 с.; 6. Батьківщина. – Львів. – 1921. – 19, 26 червня. 7. Діло. – Львів. – 1927. 8. Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920 – 1939 роки. – К., 2007. – с. 109. 9 червня. 9. Броди і Брідщина: Історико-мемуарний збірник. – Торонто: НТШ. – 1988. – С. 377. 10. Мірчук П. Вказ. праця. – С. 195 – 196. 11. Купчинський Р. Як поникли прапори // Пам’яті вождя УГА. – Львів. – 1939. – С. 19. 12. Ріпецький С. Українське Січове Стрілецьтво. – Львів: НТШ. – 1995. – С. 151. 13. Купчинський Р. Вказ. праця. – С. 19. 14. Енциклопедія українознавства. – Т. 10. – Львів. – С. 3700 – 3701. 15. Історія Львова. – Т. 3. (Листопад 1918 – поч. ХНІ ст.) / Відп. ред. Я. Ісаєвич. – Львів: Центр Європи. – 2007. – С. 115 – 116. 16. Онищук Я. Вказ. праця. – С. 500.